

ΕΓΚΛΗΜΑΤΙΚΟΤΗΤΑ ΜΙΑ ΘΕΩΡΗΤΙΚΗ ΠΡΟΣΕΓΓΙΣΗ

Ανδρέας Βασιλιάς

Κλινικός Ψυχολόγος

Στο θεωρητικό αυτό σημείωμα γίνεται αναφορά στους βασικούς ψυχολογικούς μηχανισμούς Οργάνωσης της Εγκληματικής προσωπικότητας και στα στοιχεία που την συνδέουν.

Παράλληλα επίσης επιχειρείται μια ενδεικτική παρουσίαση της κλινικής εικόνας αυτών των ατόμων με βάση την ψυχαναλυτική θεώρηση.

Οι έννοιες της νεανικής παρανομίας και της Εγκληματικότητας γενικότερα, συνδέουν πταίσματα και παραπτώματα ενός δεδομένου ποινικού Κώδικα.

Είναι δηλαδή τα παράγωγα ενός συγκεκριμένου Δικαίου που μια επίσης συγκεκριμένη κοινωνική δομή επιβάλλει.

Έτσι συνήθως η εμφάνιση νεανικής παρανομίας χαρακτηρίζεται πάντα σαν αρνητικό φαινόμενο, τέτοιο ώστε και οι αποφάσεις ενός δικαστηρίου να έχουν χαρακτήρα ποινής.

Στη ψυχολογία του παιδιού, του εφήβου και του ενήλικα παρατηρούμε ότι τέτοιου είδους φαινόμενα εξετάζονται από μια εντελώς διαφορετική οπτική.

Πρώτο, το σύμπτωμα αντικαθίσταται από την ανάλυση της εξέλιξης του ατόμου, δεύτερο η ποινή με την θεραπευτική αντιμετώπιση. Η ολοένα και μεγαλύτερη ανάπτυξη της ψυχολογίας του παιδιού και του εφήβου, βοήθησε ώστε να αναπτυχθεί ιδιαίτερα και η κατανόηση των σταδίων ανάπτυξης του ατόμου γενικότερα και να καθαριστούν, κατά κάποιο τρόπο τα σημεία της φυσιολογικότητας και της παθολογίας του ατόμου.

Έτσι γίνεται κατανοητό πως κάθε είδους συμπεριφορά δεν είναι εξ'αρχής απορριπτέα ή παθολογική, από μόνη της, αλλά έχει την δική της ερμηνεία η οποία βασίζεται στη δυναμική της εξέλιξη του ατόμου. Άρα, κάτι που μπορεί σαφώς να αξιολογηθεί με τα επιστημονικά κριτήρια της παρατήρησης, της ανάλυσης και της σύνδεσης.

Η επιστημονική μελέτη της ψυχολογίας του παιδιού μας διδάσκει ότι η επιθετική συμπεριφορά που παρατηρείται στα πρώιμα και πρώτα στάδια ανάπτυξης του παιδιού, όπως κι αργότερα στους ενήλικες δεν είναι παθολογική σαν πράξη αυτή καθ'αυτή. Άλλωστε είναι ένα χαρακτηριστικό της γενετικής εξέλιξης του ατόμου.

Η επιθετικότητα αποτελεί συχνά μέσο ώστε το φυσιολογικό παιδί να κατορθώσει να καθορισθεί απέναντι στους άλλους σαν υποκείμενο το οποίο έχει επιθυμίες και βούληση και το οποίο προσπαθεί να κατακτήσει την οργάνωση του έργου του. Το μικρό παιδί δεν είναι κάτι το οποίο απλά, τρώει, μεγαλώνει και χαμογελάει γλυκά. Αυτή δηλαδή η εικόνα που συχνά συναντούμε σε διαφημιστικά σώους.

Αντίθετα είναι ένα άτομο που βασανίζεται και παλεύει με όλων των ειδών τα άγχη και του φόβους, έχοντας συγχρόνως και τα λιγώτερα εφόδια για να τα αντιμετωπίσει. Το κάθε

φυσιολογικό παιδί απαιτεί, διεκδικεί, ζηλεύει, δαγκώνει, παίρνει τα παιχνίδια των άλλων παιδιών, κλέβει αν θέλετε.

Ο Winnicott αναφερόμενος στο φυσιολογικό παιδί λέει: «το φυσιολογικό παιδί, αν έχει αρκετή πίστη στους γονείς του, εναντιώνεται σε κάθε εμπόδιο. Στο κατάλληλο χρόνο δοκιμάζει τις δυνάμεις του να διαλύσει, να αναπτύσει, να φοβίσει, να εξαντλήσει, να σπαταλήσει, και να ιδιοποιηθεί».

Ο Freud αναφερόμενος στο φυσιολογικό παιδί μιλάει για κάποιο «πολύμορφο διεφθαρμένο» επισημαίνοντας μ' αυτό τον τρόπο το πόσο ταραγμένη και έντονη είναι η πρώιμη παιδική ηλικία.

Είναι όμως σημαντικό να επισημάνουμε ότι όλα αυτά που περιγράφουμε σαν δεδομένα ότι συμβαίνουν στη πρώιμη παιδική ηλικία επαναλαμβάνονται κατά τρόπο ανάλογο στις άλλες ηλικίες. Και αυτό γιατί όλα τα στάδια ανάπτυξης της παιδικής ηλικίας τα συναντούμε ξανά στον ενήλικα.

Βρίσκονται μέσα στο ασυνείδητο το οποίο εμπεριέχει όλες τις απωθημένες τάσεις και φαντασιώσεις (M. Klein).

Ο μηχανισμός της απώθησης υποστηρίζει η M. Klein, κατευδύεται κυρίως από τις ψυχικές δυνάμεις της κριτικής και της κρίσης από το Υπερ-Εγώ. Από την άλλη είναι φανερό ότι οι πιο βαθιές απωθήσεις είναι εκείνες που σημαίνουν τις πιο αντικοινωνικές τάσεις.

Το άτομο επαναλαμβάνει ψυχικά την εξέλιξη της ανθρωπότητας όπως την επαναλαμβάνει βιολογικά. Ανακαλύπτουμε σ' αυτό κατασταλμένα και ασυνείδητα τα στάδια εκείνα, που παρατηρούμε στους πρωτογενείς λαούς: εκείνο του καννιβαλισμού και των πιο εγκληματικών τάσεων. Αυτή η πρωτόγονη πλευρά της προσωπικότητας αντιτίθεται ριζικά στην εκπολιτισμένη πλευρά και αυτό είναι λοιπόν η απαρχή του μηχανισμού της απώθησης.

Έτσι γίνεται κατανοητό ότι αυτή η παθολογική συμπεριφορά του παιδιού, του εφήβου και του ενήλικα δεν είναι τυχαία. Ότι οι εγκληματικές τάσεις βρίσκονται στην πορεία κάθε παιδιού.

Το μικρό παιδί που δεν θα κατορθώσει να αναπτύξει τις σχέσεις του με το αντικείμενο, να μειώσει τα άγχη του και τα ενοχοποιητικά του συναισθήματα, που πηγάζουν από τις σαδοπρωκτικές του καδηλώσεις.

Και στη συνέχεια με την εμφάνιση του οιδιπόδειου συμπλέγματος, καθορίζει και παραπέρα την εξέλιξή του.

Το άτομο αυτό δύσκολα θα μπορέσει να συμφιλιωθεί με την πραγματικότητα, θα βασανίζεται συνέχεια από βαθειά αρχαϊκά συναισθήματα άγχους και ενοχών με αποτέλεσμα οι πράξεις τους να καθορίζονται βασικά από ένα βαθύτερο αίσθημα τιμωρίας.

Οι σχέσεις απέναντι στον πατέρα και στη μητέρα, όπως και απέναντι στα άλλα αδέρφια διαδραματίζουν επίσης ένα από τους σημαντικότερους ρόλους και καθορίζουν τις μετέπειτα σχέσεις του παιδιού με την κοινωνία.

Κάθε τι που οδηγεί τους ενήλικες στα δικαστήρια έχει το φυσιολογικό του αντίστοιχο, κατά τη νηπιακή και πρώιμη παιδική ηλικία, στη σχέση του παιδιού προς το οικογενειακό του περιβάλλον.

Αν το οικογενειακό περιβάλλον αντέξει στις προσπάθειες του παιδιού να το διαλύσει, τότε το παιδί κατασταλάζει στο παιχνίδι (W. Winnicott).

Το παιδί για να αναπτυχθεί φυσιολογικά πρέπει πρώτα απ'όλα να είναι επιθυμητό και από τους δυό γονείς και να μπορεί να μεγαλώνει σ'ένα σταθερό οικογενειακό πλαίσιο.

Και είναι σημαντικοί παράγοντες αυτοί για την φυσιολογική ανάπτυξη του παιδιού, όσο και το γεγονός το ότι το παιδί θα μπορεί να «κατασταλάζει» στο παιχνίδι. Θα μπορεί δηλ. να μετουσιώσει όλα αυτά τα βίαια συναισθήματα σε κάτι το δημιουργικό και αποδοτικό. Και αυτό δεν εξαρτάται μόνο από τις σχέσεις του με τους γονείς, αλλά και από το ίδιο το Εγώ του παιδιού, το οποίο βέβαια μόλις διαμορφώνεται.

Η ένταση των καθηλώσεων, ο τρόπος με τον οποίο αυτές οι καθηλώσεις συνδέονται με εμπειρίες και η χρονική περίοδος στην οποία αυτές πραγματοποιήθηκαν, η πολύ πρώιμη και πολύ δυνατή απώθηση που εμποδίζει το παιδί να εξουδετερώσει αυτές τις καθηλώσεις πραγματοποιώντας κάποια άλλα πράγματα (μετουσίωση) είναι μερικοί από τους βασικούς παράγοντες που αυξάνουν ιδιαίτερα το άγχος και προδικάζουν ένα παθολογικό μέλλον. Έτσι φτάνοντας στην εφηβεία το παιδί που δεν θα έχει μπορέσει να ολοκληρώσει την απαρτίωση του Εγώ του, συχνά μη αντέχοντας αυτή την νέα «θύελλα» χάνει για μια ακόμη φορά (και ίσως τελευταία) το δρόμο προς τη φυσιολογικότητα. Βέβαια συχνά κι όταν οι γονείς με την βοήθεια ειδικών κατανοήσουν τα προβλήματα του παιδιού, τότε μπορεί το άτομο αυτό να κατορθώσει να ελέγξει το άγχος του. Το στάδιο της εφηβείας είναι μια δύσκολη περίοδος της ζωής, για το λόγο ότι σ'αυτή την ηλικία αναβιώνονται μια σειρά από βαθιές ψυχωσυγκρούσεις.

Είναι κατά κάποιο τρόπο μια επανάληψη των πρώτων συναισθηματικών συγκρούσεων όπου ο έφηβος προσπαθεί να τα «βρει» με τον εαυτό του και με τους άλλους. Είναι η περίοδος της αναζήτησης της ταυτότητας του εγώ και η προσπάθεια πραγματοποίησης των ταυτήσεων.

Σ'αυτή την περίοδο ο νέος παρουσιάζει συμπεριφορά που διανύει από το φάσμα της ψυχοπαθολογίας. Εξ άλλου η παρουσία των πράξεων εδώ όπως και η απόκτηση εμπειριών έχει πρωτεύοντα χαρακτήρα.

Έτσι είναι αρκετά συχνά το φαινόμενο να παρατηρούμε σ'αυτό το στάδιο φαινόμενα παθολογικά ή παθολογικές συμπεριφορές, χωρίς όμως αυτό να σημαίνει οπωσδήποτε ότι ο δράστης ή αυτός που παρουσιάζει παθολογική συμπτωματολογία, είναι εγκληματίας ή άρρωστος, αντίστοιχα.

Ο νέος θα έρδει σε σύγκρουση με πολλά από τα καθιερωμένα της κοινωνίας και πρώτα και κύρια με το οικογενειακό του περιβάλλον. Είναι κατά βάση μια αντιφατική προσωπικότητα, τόσο όσος χρόνος χρειάζεται για να καταλαγιάσουν μέσα του όλες αυτές οι ψυχοσυγκρούσεις που τον βασανίζουν.

Είναι εκείνος ο ιδεολόγος ασκητής, ο χούλιγκαν, ο ποιητής, αυτός που ορκίζεται αιώνια αγάπη, ο βίαιος και οξύθυμος, που θα εγκαταλείψει το σπίτι του ίσως για μια ασήμαντη αφορμή κ.λπ.

Όλα αυτά είναι γνωρίσματα του εφήβου και είναι φυσιολογικά.

Αυτό που έχει σημασία είναι ο βαθμός έντασης όπως αυτών των παράλογων συμπεριφορών και κατά πόσο αυτές οι ενέργειες επαναλαμβάνονται.

Εδώ πάλι η σημασία της εξαφάνισης των καθηλώσεων της πρώιμης και παιδικής ηλικίας είναι καθοριστική.

Όπως επίσης κι ο ρόλος της οικογένειας και οι σχέσεις τους με τους νέους-ες.

Και ήδη οι γονείς των νέων αυτής της ηλικίας περνούν και αυτοί μια δική τους κρίσιμη περίοδο.

Ο νέος που δεν θα μπορέσει να αντέξει τις εσωτερικές του ψυχοσυγκρούσεις, να ανακαλύψει την ταυτότητά του, να δέσει σε λειτουργία τους ανοσοποιητικούς μηχανισμούς και ίσως μια άσχημη οικογενειακή κατάσταση, όπου οι γονείς δεν μπορούν να ανταποκριθούν στις απαιτήσεις αυτής της ηλικίας είναι ο δρόμος προς την ψυχοπαθολογική προσωπικότητα.

Με δεδομένα αυτά μπορούμε να κάνουμε μια σύντομη αναφορά στο χώρο της κλινικής ψυχολογίας και της ψυχιατρικής γύρω από το πώς αντιμετωπίζουν το θέμα αυτό της νεανικής παρανομίας και εγκληματικότητας.

Οι εγκληματίες ή οι νέοι παράνομοι είναι τύποι παθολογίας που συναντούμε στα πλαίσια μιας νεύρωσης σε ψυχωσικές και προ-ψυχωσικές καταστάσεις, σε οριακές προσωπικότητες όπως επίσης σε καταστάσεις χαρακτηροπάθειας στους ψυχοπαθολογικούς, στις ψυχοσεξουαλικές διαστροφές.

Ο Freud, αναλύοντας σε ένα από τα έργα του το έγκλημα μέσα από τη θεωρία των νευρώσεων, υποστηρίζει ότι είναι η αυστηρότητα του Υπέρ-εγώ στους νευρωσικούς εγκληματίες από ανάγκη αυτομωρίας που προκαλεί την εγκληματική πράξη.

Είναι εκπληκτικό σημειώνει ο Freud, να παρατηρήσουμε ότι μόλις φθάνει σ'ένα σημείο εντάσεως, από το ασυνείδητο ενοχοποιητικό συναίσθημα μπορεί να καταστήσει έναν άνθρωπο εγκληματία.

Το πράγμα παρ'ότι αυτά είναι απλό, ανακαλύπτουμε σε πολλούς νέους εγκληματίες ένα δυνατό εσωτερικό ενοχοποιητικό συναίσθημα, το οποίο όμως δεν διαδέχεται το έγκλημα, αλλά είναι το κίνητρο του εγκλήματος. Σαν το άτομο να αισθάνθηκε ένα ξαλάφρωμα προσκολλητός από το ασυνείδητο ενοχοποιητικό συναίσθημα σε κάτι το πραγματικό, το υπάρχον.

Η M. Klein παράλληλα υποστηρίζει ότι «Δεν είναι η αδυναμία ή η απουσία του Υπέρ-εγώ, δεν είναι με λίγα λόγια η απουσία της κοινωνικής συνείδησης που εξηγεί την χαρακτηριστική συμπεριφορά των ακοινωνικών ή εγκληματικών προσωπικοτήτων, αλλά η συντριπτική αυστηρότητα του Υπέρ-εγώ». Γι'αυτό και κάπου αλλού επισημαίνει τη σχέση που υπάρχει ανάμεσα στην εγκληματικότητα και στη ψύχωση.

«...στην περίπτωση όπου εξ αιτίας ενός βίαιου σαδισμού και ενός συντριπτικού άγχους ----- ο φαύλος κύκλος του μίσους, του άγχους και των καταστρεπτικών τάσεων δεν μπορεί να σπάσει. Το υποκείμενο παραμένει κάτω από το βάρος των αγχογόνων καταστάσεων της πρώιμης ηλικίας και συντηρεί τους μηχανισμούς άμυνας αυτού του πρώιμου σταδίου. Σ'αυτή την περίπτωση, εαν ο φόβος που το Υπέρ-εγώ εμφύσει ξεπερνά, για διάφορους ενδογενείς ή εξωγενείς παράγοντες, ορισμένα όρια, το υποκείμενο μπορεί να βρεθεί σε θέση να καταστρέψει άλλους ανθρώπους».

Συχνά επίσης αναφερόμαστε σε εγκληματικές με ψυχοσεξουαλικές διαταραχές όπως και σ'εκείνους που παρουσιάζουν διαταραχές του χαρακτήρα.

Ο H. Ey περιγράφει την κλινική εικόνα της χαρακτηροπάθειας ως εξής: «Επιθετική ένταση, παρορμητικότητα, απουσία οργάνωσης απουσία συναισθήματος, απάθεια στον έρωτα, ασεξουαλικότητα».

Στις διαταραχές του χαρακτήρα όπως και στις ψυχοσεξουαλικές διαταραχές υπάρχει ένα κοινό σημείο που είναι η απουσία συναισθημάτων ενοχής στο υποκείμενο. Και στη μια και στην άλλη περίπτωση αναφερόμαστε τόσο στη μικρή επίδραση του Υπέρ-εγώ ή στην

απουσία του στο άτομο. Όσο επίσης και στη χαμηλή δύναμη του Εγώ ώστε να εμποδιστούν οι επιθετικές ενορμήσεις να γίνουν πράξεις. Σ' αυτή την ενότητα βρίσκεται και η κατηγορία των ψυχοπαθνητικών. Ο ψυχοπαθνητικός αντίστροφα από τον επαγγελματία εγκληματία, δεν οργανώνει ούτε σχεδιάζει τις πράξεις του. Αντίθετα ελέγχει άσχημα τις ορμές του και τις καταστάσεις (εντάσεις) ενώ παράλληλα δεν αντέχει καθόλου ούτε τις παραμικρές ματαιώσεις.

Αυτή η παρορμητικότητα του ψυχοπαθνητικού εκδηλώνεται συνήδως με επιθετική συμπεριφορά με χαρακτήρα αντικοινωνικό. Από την άλλη πλευρά όμως αυτή η επιθετικότητα είναι και η κυρία αιτία που οδηγεί τον ψυχοπαθνητικό σε πράξεις ενάντια στον ίδιο του τον εαυτό, όπως απόπειρες αυτοκτονίας, επικίνδυνη συμπεριφορά, ατυχήματα κ.λπ.

Συνήδως οι οικογένειες των ψυχοπαθνητικών είναι οι οικογένειες που έχουν μέσα τους πολλά στοιχεία παθολογικά και βρίσκονται συνήδως στο κοινωνικό περιθώριο. Οικογένειες όπου είναι εμφανής η έλλειψη ενός σταθερού πλαισίου.

Ο P. Male μιλώντας για τους εγκληματίες αναφέρει ότι είναι άτομα με ένα Εγώ το οποίο δεν είναι δομημένο. Παρ' όλ' αυτά όμως είναι άτομα που δεν έχουν περάσει στη μεριά της ψύχωσης.

Είναι άτομα που βρίσκονται σε αγώνα με τον εαυτό τους εξ αιτίας της αντιφατικής τους θέσης και όπου η αντικοινωνική τους συμπεριφορά ξεπηδά από τις δικές τους προσωπικές τάσεις.

Στις περιπτώσεις, τέλος, όπου η εγκληματικότητα εμφανίζεται σε καταστάσεις αποπροσωποποίησης ή εσωτερικής διάλυσης δεν είναι παρά ένα σύμπτωμα ψυχικής αρρώστιας. Κάτι που εμφανίζεται στις ψυχώσεις όπου υπάρχει μεγάλη σύγχυση μεταξύ πραγματικού και φανταστικού όπως και έλλειψη ενοχών.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

1. A. BRACONNIER, D. MARCELLI, (1984) Psychopathologia de l'adolescent. ed. Masson.
  2. P. MALE, (1969) Psychothérapie de l'adolescent. P.U.F.
  3. M. KLEIN, (1980) Essai de psychanalyse. ed. Payot.
  4. H. EY, (1978) Manuel de psychiatrie. ed. Masson.
  5. S. FREUD, (1933) Essai de psychanalyse appliqué. ed. Gallimard.
  6. W. WINNICOTT, Το παιδί, η οικογένεια και ο εξωτερικός του κόσμος. εκ. Καστανιώτης.
-